

ДОННЫЕ РЫБЫ ПРИБРЕЖНЫХ ВОД ОДЕССКОГО ЗАЛИВА

Заморов В. В., Черникова С. Ю., Шарков М. Г.

Кафедра гидробиологии и общей экологии Одесского национального университета имени И. И. Мечникова, Шампанский переулок, 2, Одесса, Украина, 65058

hydrobiologia@mail.ru

Демерсальные рыбы являются важным компонентом ихтиоценоза Одесского залива. Велика их роль в трофических сетях прибрежных донных биоценозов, кроме того они могут быть индикаторами состояния морской среды. Видовое богатство донных рыб, динамика их численности позволяют объяснить процессы, происходящие в прибрежной морской экосистеме, в том числе и под влиянием антропогенных факторов.

Материал собран в прибрежных водах Одесского залива в районе Малого Фонтана с 2005 по 2012 гг. Лов рыбы осуществляли ставными сетями с размером ячеи от 10 до 60 мм. За время исследований проведено 130 ловов. Часть данных получена из промысловых уловов рыбаков, а также при проведении учебно-научного лова.

За весь период исследований в прибрежной акватории Одесского залива обнаружено 49 видов рыб, принадлежащих к 15 отрядам, 27 семействам и 38 родам. Из них в сетных уловах встречено 45 видов, удочкой поймано 2 вида (обыкновенная морская собачка *Parablennius sanguinolentus* (Pallas), и бычок-травяник *Zosterisessor ophiocephalus* (Pallas)). Лысун леопардовый *Pomatoschistus marmoratus* (Risso) отловлен сачком. Бычок-цуцик *Proterorhinus marmoratus* (Pallas) обнаружен в пробах бентоса.

Наибольшее число таксонов включает отряд окунеобразные *Perciformes* – 10 семейств, 14 родов и 20 видов. По числу родов и видов, обнаруженных нами в Одесском заливе, доминируют семейства бычковых (6 родов, 10 видов) и игловых *Syngnathidae* (3 рода, 4 вида), на их долю приходится 30% от общего количества видов, обнаруженных в заливе. По числу видов наиболее разнообразен род *Neogobius* – 5 видов (11 %).

Основу ихтиофауны (73,0%) составляют собственно морские виды (включая интродуцентов – 2 %), 14 % видов рыб являются проходными, 11 % – солоноватоводными (понто-каспийскими реликтами), остальные 2 % принадлежат к пресноводным (включая полупроходных) видам.

Соотношение основных экологических групп ихтиофауны Черного моря [1] и Одесского залива указывает, что в районе Одессы наиболее полно представлены проходные (46 %) и солоноватоводные (35 %) виды рыб. Это можно объяснить мелководностью северо-западной части Черного моря, гидрологический режим которой формируется под влиянием четырёх крупных рек Дуная, Днестра, Днепра и Южного Буга. Их суммарный сток составляет почти 80 % общего поступления пресных вод, впадающих в Черное море, что обуславливает сравнительно невысокие величины солёности в этом районе. Так, возле Одессы среднемесячная солёность изменяется в пределах 11,7-16,0 ‰, в то время как в поверхностных слоях Черного моря она колеблется от 17,5 до 18,3 ‰ [2]. Периодический подход пресных вод к берегам Одессы обуславливал эпизодическое появление пресноводных рыб в наших уловах.

Риби, ведучі донний і придонний образ життя (демерсальні), склали більшість – 64 % від загальної кількості видів.

За способом розмноження риби в прибережних водах затоки представлені: пелагофилами – 50 %, литофилами (включаючи малаколитофілів) – 23 %, фітофилами – 9 %, псаммофилами (включаючи литопсаммофілів) – 5 %. Чотири види родини іглоподібних (9 %) викидають ікру. Два види (5 %) – звичайний катран *Squalus acanthias* L. і звичайний хвостик *Dasyatis pastinaca* (L.) є яйцекормильцями.

За характером харчування провідне місце в уловах займали хищники (41 %). Частка бентофагов становила 27 %, планктофагов – 11 %, детритофагов – 5 %, фітофагов – 2 %. Шість видів (14 %) характеризуються змішаним харчуванням [3].

В складі іхтіофауни досліджуваного району виявлено 25 охороняваних видів риб, а також два види, раніше не відзначені в Одеській затоці (пеленгас *Liza haematocheila* (Temminck et Schlegel) і тарань *Rutilus rutilus* (L.)). З вказаного числа видів – 8 занесені в Червону книгу України (російський осетер *Acipenser gueldenstaedtii* Brandt et Ratzeburg, звичайний севрюга *A. stellatus* Pallas, звичайний білуга *Huso huso* (L.), чорноморський лосось *Salmo labrax* Pallas, довгоплавий морський коник *Hippocampus guttulatus* (Cuvier), темний горбиць *Sciaenops ocellatus* L., мала морська миша *Callionymus risso* Lesueur, жовта тригла *Chelidonichthys lucerna* (L.)), 18 – в Червону книгу Чорного моря. Вісім видів внесені в список протоколу Бернської конвенції про охорону дикої флори і фауни, а також природної середовища існування в Європі, 4 – в Червоний список Міжнародного союзу охорони природи [4, 5].

В уловах домінували бычок-кругляк *Neogobius melanostomus* (Pallas) (70%), бычок-сурман *N. cephalargoides* Pinchuk (20%), а також бычок-кнут *Mesogobius batrachocephalus* (Pallas). Спостерігали збільшення уловів бычків з червня по вересень і зменшення до кінця листопада. Така динаміка уловів пов'язана з особливостями біології найбільш масових видів бычків (кругляка і сурмана): в вересні закінчується період розмноження і риби переходять до активного нагулу, до кінця осені бычки відпочивають на зимівку далі від берега.

До 2010 р. в уловах постійно зустрічали також морського налима *Gaidropsarus mediterraneus* (L.). В наступні два роки чисельність морського налима в затоці різко скоротилася, одночасно значно збільшилася частка морського язика *Pegusa nasuta* (Pallas), що пов'язано з зміною прибережних біотопів в результаті рефутування одеських пляжів.

На основі проведених розрахунків чисельність самого масового виду – бычка-кругляка на каменисто-песчаному субстраті в районі Малихого Фонтана становила 1434 екз./га. На піщаному ґрунті слід очікувати зменшення чисельності даного виду, а на каменистому (валуни, штучні рифи) – збільшення майже вдвічі.

Література

1. Болтачев А. Р., Карпова Е. П. Екологічна структура іхтіофауни Чорного моря // Сучасні проблеми теоретичної і практичної іхтіології: матеріали III Міжнародної іхтіологічної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 30 вересня – 2 жовтня 2010 р.). – Дніпропетровськ, 2010. – С. 19 – 23.
2. Северо-западна частина Чорного моря: біологія і екологія / Під ред. Ю. П. Зайцева, Б. Г. Александрова, Г. Г. Миничевой. – Київ: Наук. думка, 2006. – 701 с.

3. Фауна України: у 40 т. / АН УРСР Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена. – Т. 8: Риби. – Вип. 1. – К.: Наук. думка, 1980. – 351 с.; Вип. 2. – Ч. 1. – К.: Наук. думка, 1981. – 426 с.; Вип. 2. – Ч. 2. – К.: Наук. думка, 1983. – 360 с.; Вип. 3. – К.: Наук. думка, 1988. – 367 с.; Вип. 4. – К.: Наук. думка, 1982. – 381 с.; Вип. 5. – К.: Наук. думка, 1986. – 320 с.
4. Червона книга України. Тваринний світ (Під ред. І.А. Акімова) – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
5. Black Sea Fish Check List / Compiled by M. Yankova. – Black Sea Commission Publication, 2010. – 53 p.